

Kitlesele Göç ve Suriyelilerin Eğitimi

Verda Canbey Özgüler*

Özet

Bir kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan eğitim; bireyleri topluma kazandırma, emek piyasalarında yer almalarını sağlama, ülkenin gelişmesi ve kalkınmasında rol oynama gibi fonksiyonları ile dünya genelinde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Ancak, temel eğitime erişim imkânlarından başlayarak, eğitimin tüm aşamalarında gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde önemli sorunlar mevcuttur. Eğitim göç ilişkisi göç türlerine göre farklılaşan boyutlarda ele alınmaktadır. Daha iyi yaşam ve çalışma koşullarına sahip olmak amacıyla bir çeşit beşerî sermaye yatırımı olarak gerçekleşen göç sonucu ortaya çıkan “ekonomik göçmenler” ile “zorunlu olarak yaşadığı yeri terk eden kişiler” bakımından eğitim, farklı anlamlar taşımaktadır. Bu çalışmada kitlesele olarak göç eğitim ilişkisi ve Türkiye’ye etkileri Suriyeliler örneği üzerinden literatüre dayalı analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kitlesele Göç, Eğitim, Suriyeliler

JEL Sınıflandırması: I24, I29, O15, R23

Mass Migration and Education of Syrians

Abstract

Education that facilitates the transfer of culture plays an important role in the world because it encourages the socialisation of individuals, which increases participation in labour markets and assists in the economic and social development of countries. However, starting with access to basic education, significant problems exist in all stages of education in both developed and developing countries. Education is addressed in dimensions that differ according to immigration-related migration types, such as internal/external, forced/voluntary and individual/mass migration. It has different meanings in terms of the “economic migrants” that emerge as a type of human capital investment to create better living and working conditions for people who leave compulsory living environments. In this study, the effects of mass migration and their relationship with education in Turkey via an analysis based on the literature will be explored in the Syrian context.

Keywords: Mass Migration, Education, Syrians

JEL Classification: I24, I29, O15, R23

* Prof. Dr., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Anadolu Üniversitesi, e-posta: vcanbey@anadolu.edu.tr

1. Giriş

Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği, kişisel gelişimini seçilmiş ve denetimli bir çevrede sağladığı toplumsal bir süreçtir. Bu bağlamda eğitim, bireylerin kendileri ve içinde yaşadıkları çevre ile ilgili bilgi ve kavrayışını arttırarak olumlu etkilerde bulunmaktadır. Bireyler üzerinde yarattığı olumlu etkiler kadar ülke ve dünya genelinde de daha yaşanabilir bir çevre, refah artışı, kalkınma, gelir dağılımında adaletin sağlanması gibi amaçlara da hizmet etmektedir.

Eğitim, kişinin zihinsel, bedensel, duygusal, toplumsal yeteneklerinin ve davranışlarının, istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da ona belli amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür (Çallı, 2009: 2). Eğitim, maddi ve manevi kalkınmanın önemli unsurlarından biri olarak ülkelerin nitelikli insan gücü yetiştirmesine katkıda bulunmaktadır (Akyüz, 2001). İnsanların açık ve etkili bir biçimde düşünüp yazabilmeleri, evrene, topluma ve kendilerine ilişkin eleştirel bir anlayışa sahip olmaları, yaratıcı ve yenilikçi olabilmelerinin sağlanması eğitimin amaçları arasında yer almaktadır. Kişilerin gelecekteki yaşamlarını etkilediğinden eğitim toplumların gelişmesi bakımından sosyokültürel, siyasal ve ekonomik yönlerden son derece önemli işlevlere sahiptir (Tezcan, 1985: 66-78; Özer; Komşuoğlu ve Ateşok, 2016: 83).

Eğitim vatandaşlara sunulan bir kamu hizmeti olma özelliğinin ötesinde temel insan haklarından biridir¹. Diğer temel insan hak ve özgürlükleriyle de yakından ilgili olan “eğitim hakkı” ilk kez Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde yer almıştır. Bildirge’ye göre eğitim herkese sağlanması gereken bir haktır ve en azından ilk ve temel aşamaları parasızdır. Evrensel bir insan hakkı olan eğitim ile ilgili düzenlemeler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin yanı sıra birçok Birleşmiş Milletler belgesi, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi

1 Ancak yaşam hakkı, özgürlük ve eşitlik, hukuksal güvenceler gibi temel hak ve özgürlüklere nazaran daha geç dönemlerde temel haklar arasına girmiştir (Tanilli, 1996: 18).

uluslararası örgütler tarafından kabul edilmiş olan bildirge, sözleşme, tavsiye, karar vb. nitelikte uluslararası ve bölgesel insan hakları belgesinde güvence altına alınmıştır².

Hem bireyin hem de toplumun gelişmesi; herkese yeteneği, kapasitesi ve ilgisi doğrultusunda eğitim görme hakkının sağlanmasına bağlıdır. Ayrıca insan hakları ile ilgili uluslararası belgelerin ve anayasaların temel ilkeleri olan hürriyet, eşitlik ve demokrasi, bireyin ve toplumun gelişmesi sağlanmadıkça gerçekleştirilemez, çünkü insan hakları ve demokrasi, ancak halkın belli bir eğitim düzeyin ulaştırılmasıyla korunup gerçekleştirilebilir. Evrensel bir insan hakkı olan eğitim yurttaş olmayanlara da sağlanması gereken bir temel haktır. Yapılan tüm düzenlemelere rağmen eğitime erişimden yoksun gruplar bulunmaktadır. Mülteciler de bu gruplar içinde yer almaktadır.³ Mültecilerin ve özellikle mülteci çocukların eğitime erişimlerinde; dil engeli, yoksulluk, travma, şiddet, tehdit ve eğitime ara verilmesi gibi nedenlerle zorluklar yaşanmaktadır. Hatta eğitim kurumlarına devam etme durumları söz konusu olsa da mülteciler bakımından eğitimden beklenen faydalar tam olarak ortaya çıkamamaktadır. Bu durumda toplumsal uyumu sağlamaya yönelik politikalar önem kazanmaktadır. Bireylerin kararlarına dayalı göçlerde daha planlı ve isteğe bağlı bir durum söz konusudur. Acil durumlarda ortaya çıkan bireysel ya da kitlesel göçler ile gönüllü göçler eğitim alanındaki sonuçları bakımından ayrı başlıklar altında ele alınarak incelenmelidir.

Mültecilik eğitim hakkının kullanılması bakımından olumsuz koşullar yaratmaktadır. Özellikle kitlesel göçler söz konusu olduğunda eğitim ikincil bir ihtiyaç olarak algılanmaktadır.

2. Göç-Eğitim İlişkisi

Göç çok boyutlu yapısıyla birçok alanda olduğu gibi özellikle eğitim üzerinde çeşitli sorunlara/eşitsizliklere yol açmaktadır. Göç eğitim ilişkisi denildiğinde ilk akla gelen konu nitelikli işgücünün çalışmak ve yaşam standartlarını yükseltmek için başka bir ülkeye yerleşmesi, diğer bir ifadeyle “*beyin göçü*” olmaktadır. Eğitim göçe karar vermede önemli bir değişkendir (Işığışık, 2002; Kaya, 2003; Gökbayrak, 2008). Beyin göçü daha iyi ekonomik koşullara sahip olmak için yapılan bir göç olmakla birlikte literatürde emek göçü kavramı altında ayrı bir alan olarak incelenmektedir. Beyin göçü gerçekleştiren

2 Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve eğitim hakkına ilişkin düzenlemeler içeren insan hakları belgeleri ve bu belgelerde eğitim hakkına ilişkin doğrudan düzenlemeler içeren maddeler Ek Tablo 1’de yer almaktadır.

3 Göçmen ve göçmen benzeri kavramların şemsiye niteliğindeki başlığı “yabancı”dır. Kendi ülkesinde vatandaş olarak birtakım haklara sahip olan birey, bu kısa veya uzun süreli hareketlerden/yolculuklardan sonra kendisini yeni bir kavramın içinde bulunmakta ve yeni bir statü içine girmektedir Bireyin yeni içinde bulunduğu kavram en genel ifadeyle yabancı olarak adlandırılmakta, statüsüne göre değişik adlar alabilmektedir. Göçmen, mülteci, sığınmacı, vatansız gibi aralarında küçük farklılıklar bulunan birçok kavramla ifade edilebilmektedir (Ergül, 2012: 214). Suriye kaynaklı kitlesel göç ile gelen kişiler Türkiye’de “Geçici Koruma Altında Bulunan” kişilerdir. Tanımlar ile ilgili ayrıntılı bilgiyi Ek Tablo 2’de bulabilirsiniz.

kişileri etkileyen temel motivasyonun ekonomik olmaktan çok kendini gerçekleştirmek, yurtdışındaki düzenli ve sistemli yaşam olduğu söylenebilir (Tansel ve Güngör, 2004). Kişilerin çeşitli itici ve çekici faktörleri değerlendirerek göç etmeye karar vermeleri Beşerî Sermaye Teorisi çerçevesinde ele alınmaktadır⁴. Üretime katılan bireyin sahip olduğu ve genel anlamda insanın niteliğini vurgulayan bilgi, beceri, deneyim ve dinamizm gibi pozitif değerler “beşerî sermaye” olarak kabul edilmektedir (Tansel ve Güngör, 1997: 532). Eğitim beşerî sermayenin en önemli unsurlarından biridir. Ancak eğitimin yanı sıra işgücünün gelecekteki gelir düzeyini yükseltecek olan sağlık, iş arama ve göçle ilgili harcamalar da beşerî sermayeye yapılan bir yatırım olarak düşünülebilmektedir.

Bireysel karara dayalı ve bir çeşit beşerî sermaye yatırımı olan göçlerin yanı sıra yüksek sayılarda insan hareketi olarak tanımlanan kitlesel göçler⁵ söz konusu olduğunda Beşerî Sermaye Teorisi yanında afet ve acil durum literatüründen de yararlanılarak analiz yapılması daha sağlıklı sonuçlar verecektir.

Göç sürecinde eğitim çeşitli şekillerde kesintiye uğramaktadır. Savaş ve zorunlu göç yaşayan çocuklarda çeşitli psikolojik sorunlar ve akademik başarısızlık görülmektedir. Bu anlamda eğitim mültecilerin buldukları topluma uyum sağlamamalarının da bir aracıdır. Geldikleri ülkede buldukları süre içinde eğitim alarak topluma uyum sağlayan, üretime katılabilen göçmen/mülteciler ekonomik ve sosyal bir yük olarak görülme kurtulabileceklerdir. Diğer yandan eğitimin kesintiye uğramadan devam edebilmesi ülkelerine geri dönmeleri durumunda bu kişilerin ülkelere faydalı olabilmelerini de sağlayacaktır⁶.

3. Kitlesel-Göç Eğitim İlişkisi

Dünya genelinde hemen her ülke göçten etkilenmiş ve etkilenmeye devam etmektedir. Son 50 yıllık dönemde 175 milyondan fazla insan kitlesel olarak göç etmiştir (Sayın, Çabuk ve Canbey Özgüler vd., 2018: 352). Kitlesel göç, doğal, çevresel, kimyasal, nükleer felaketler, kıtlık ya da kalkınma projeleri nedeniyle yaşanan yerin zorunlu olarak terk edilmesi ve

4 Eğitim nitelikli işgücü yetiştirmede bir yatırım aracı olarak görülmesi, toplumsal yapının karmaşıklaşmasına, yeni ekonomik ve sosyal yapıların ortaya çıkmasına, işgücü piyasası ve eğitim-istihdam ilişkisi ile ilgili görüşlerin çeşitlenmesine neden olmuştur. Eğitimin işgücü piyasasının bir parçası olarak ele alınması ve ekonomik çözümlere konu olması Adam Smith'in “*Pahalı bir makine ile karşılaştırıldığında emek ve zaman harcanarak eğitilmiş bir insan, öğrendiği iş nedeniyle sıradan işçilere göre elde edeceği yüksek gelirle eğitimin tüm masraflarını karşılayacaktır.*” sözü ile ilk kez vurgulanmıştır. Smith ile birlikte Mill ve Marshall gibi iktisatçılar da beşerî sermayenin önemine dikkat çekmekle birlikte, beşerî sermaye kavramının ön plana çıkması 1960'lı yıllarla birlikte olmuştur (Canbey Özgüler ve Demirkaya, 2018: 98).

5 Göç Terimleri sözlüğüne göre kitlesel göç “vatandaş olmayan çok sayıda kişinin bir ülkeye aniden ulaşması” olarak tanımlanmaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009).

6 Bu bağlamda tüm mültecilerin eğitim alması önemli olmakla birlikte çocukların eğitimi ayrı bir yer tutmaktadır. Bu konu literatürde “kayıp kuşak (nesil)” başlığı altında tartışılmaktadır. Dünyadaki mülteci nüfusun neredeyse yarısını oluşturan mülteci çocukların toplumsal yaşama ve emek piyasalarına uyum sağlayamamış olan bir “kayıp kuşak (nesil)” olmasının önüne geçilebilmesinde eğitim en önemli araçtır (UNICEF, 2017).

“menşe ülke dışına (istisnai ve düzensiz) gruplar hâlinde hareket” olarak tanımlanmaktadır. Kitlese nüfus hareketleri; yüksek refah düzeyi, ekonomik imkânlar, işgücü arzı, bölgeler arası gelir farklılıkları, daha iyi yaşam koşulları, ülkeler arası farklı demografik özellikler gibi çekici faktörlere bağlı olarak gerçekleşebileceği gibi savaşlar, bölgesel ya da yerel düzeyde etnik ve/veya dini çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar, afetler (kıtık, kuraklık, salgın hastalıklar vb.), ekonomik ve sosyal gelişmelerin neden olduğu bozulma ve kırılmalar, düşük yaşam standartları gibi itici faktörlere bağlı olarak da gerçekleşebilmektedir. İtici faktörler arasında sayılan ilk dört neden aynı zamanda kitlesel göçün zorunlu göç olarak gerçekleştiği durumu tanımlamaktadır (Tunç, 2018: 65).

İltica ve büyük nüfus hareketleri terimi afet terminolojisinde sıklıkla kullanılmaktadır. Bir olayın afete neden olabilmesi için, toplumlar ve yerleşim birimleri üzerinde çeşitli kayıplar meydana getirmesi gerekmektedir. Afet; “bir olayın kendisi değil, bazen beklenen bazen de aniden doğurduğu sonuç” olarak ifade edilmektedir. Kitlesel göç konusuna bu tanımlama doğrultusunda bakıldığında kitlesel göçün; çatışmalar, savaşlar ve afetlere bağlı olarak ortaya çıkan bir sonuç olduğu görülecektir. Çatışma ve savaşlar ile kitlesel göç konusunun afet kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine ilişkin olarak dünya genelinde kabul görmüş tek bir tanımlama bulunmamakta farklı bakış açıları sergilenebilmektedir (Kadioğlu, 2008:3’ten aktaran Tunç, 2018: 66).

Türkiye, Suriye Krizi nedeniyle yoğun bir kitlesel göç ile karşı karşıya kalmış olmasından kaynaklı özel koşulları nedeniyle kitlesel göç konusunu Birleşmiş Milletler (BM) Sendai öncelikleri doğrultusunda afet risk azaltma çalışmaları kapsamında değerlendirmektedir (Tunç, 2018: 68). Bu bağlamda Türkiye’de bir taraftan kitlesel göç ile gelen kişilerin beslenme, barınma, sağlık vb. temel ihtiyaçları acil durum anlayışı çerçevesinde ele alınmakta ve faaliyetler Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Diğer taraftan sığınmacılara yönelik iş ve işlemlerde Türkiye’de kalış sürelerine bağlı olarak Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) hükümleri doğrultusunda uluslararası koruma prosedürleri çerçevesinde göç yönetimi yaklaşımı ile hareket edilmekte ve faaliyetler İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından yürütülmektedir.

Suriye’de yaşanan savaş nedeniyle ortaya çıkan göç dalgası da bir “sosyal tsunami” olarak ifade edilmektedir (Tarhan, 2017). Ayrıca Yerinden Edilme İzleme Merkezi (The Internal Displacement Monitoring Center-IDMC) tarafından belirlenen ölçütlere göre “mega olay” kategorisinde yer almaktadır (GRID, 2016: 14,75)⁷.

Geleneksel olarak afet yöneticileri ve karar alıcılar acil durumlarda gıda, su, barınak ve tıbbi yardım gibi acil durumlara müdahale için yapılacak önlemlere odaklanmaktadırlar. Eğitim ve eğitimin sürdürülebilirliği acil yardımın bir parçası olarak görülmemektedir. Hatta eğitim için harcanan paralar acil durumda kaynak israfı gibi değerlendirilebilmektedir.

7 Yer değiştiren kişi sayısı 100.000’den az ise kitlesel göç olayı küçük-orta boyutta nüfus hareketi; 100.000 ile 999.999 aralığında ise “büyük olay” yani büyük boyutlu nüfus hareketi; 1 ile 3 milyon aralığında ise “çok büyük olay”; 3 milyonda fazla ise “mega olay” yani mega boyutta nüfus hareketi olarak ölçeklendirilmiştir (GRID, 2016: 14,75).

Bu nedenle de okul çağındaki çocuk ve gençler haftalar ya da aylarca eğitimden uzak kalmaktadırlar. Çocuk ve gençlerin acil durumlarda da kaliteli bir eğitim alabilmesi gerektiği düşüncesi 2000’li yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda “Acil Durumlarda Eğitim İçin Uluslararası Ağ” (The Inter-Agency Network for Education in Emergencies) platformu oluşturulmuştur (Yavuz ve Mızrak, 2016: 178).

Acil durumlar, toplumdaki bütün insanları ve yaşam biçimlerini etkilemektedir. Eğitim, sağlık, güvenlik gibi acil durumlar dışında rutin olarak yerine getirilen faaliyetler ve sunulan kamu hizmetleri acil durum söz konusu olduğunda sekteye uğramaktadır. Acil durumlarda temel hizmetler de dâhil olmak üzere pek çok hizmet alanına erişimde sorunlar yaşanmaktadır. Deprem, sel, tsunami gibi doğal afetler ve insanların neden olduğu şiddet ortamları gibi durumlar sonucu ortaya çıkan acil durumlarda barınma ve beslenme sağlanması öncelikli alan olarak görülür ve ilk planda bu alanlarda yardımlar organize edilir. Eğitim ancak daha sonraki aşamalarda gündeme gelen ve tam olarak gerekleri yerine getirilemeyen bir alandır.

Özellikle savaş ya da iç karışıklıklar nedeniyle yaşadığı yeri terk ederek başka bir bölge veya ülkeye sığınan kişilerin eğitimi çok daha karmaşık bir sorun oluşturmaktadır (Yavuz ve Mızrak, 2016: 175). Afet ve acil durumlarda eğitim; “Acil Durum Eğitimi” ve “Acil Durumlarda Eğitim” olmak üzere iki temel ayrımda incelenmelidir.

3.1. Acil Durum Eğitimi

Acil durum eğitiminde yaşanabilecek bir afet durumuna hazırlıklı olabilmeyi hedefleyen bir eğitim içeriği söz konusudur. Afet; toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar olmak üzere üçe ayrılmaktadır (AFAD, 2009). Olumsuz etkilerini en aza indirmek için acil önlemler alınmasını gerektiren beklenmedik ve ani gelişen olaylara “afet” denilmektedir. Acil müdahale gerektiren ve yerel kapasitenin olayları belirleme ve yönetmede yetersiz kaldığı durumlarda afetler sonrası oluşan acil durumdur. Acil durumlar; ölümler, yaralanmalar, insanların yerlerini terk etmeleri, hastalık, gıda güvensizliği, altyapının hasar görmesi ya da kaybedilmesi ile azalmış kamu emniyeti ve güvenliği durumlarını içerebilir (<https://bursa.afad.gov.tr/tr/10266/Afet-ve-Acil-Durum-Nedir>). Afetler çeşitli güç ve genişlikte olan, altyapıyı bozan şok etkisi yaratan ve ölüm, sakatlık, öksüz kalma, bulaşıcı ve salgın hastalıkların yayılması, yörede ekonomik yapının bozulması gibi sonuçlara neden olan olaylardır (<http://www.icisleriafad.gov.tr/dogal-afet-nedir-ve-afetlerin-zellikleri>).

3.2. Acil Durumlarda Eğitim

Acil durumlarda eğitim acil durum/afet sonrasındaki aşamada uygulanan moral/uyum/ entegrasyon amaçlı eğitimidir. Her şeye rağmen yaşamın devam ettiği ve normalleşmesi gerektiği düşüncesinden hareketle uygulanan acil durum sonrası eğitimler kimi kaynaklarda “çorba dağıtılırken başlaması gereken” faaliyetler olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda afet

ve acil durum sonrası yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan kişilere barınma, sağlık, beslenme gibi ihtiyaçlarının karşılanması ile eş zamanlı olarak eğitim de verilmelidir. Acil duruma maruz kalan (örneğin, mülteci çocuklar) kişileri koruma ve yardım bekleyen aciz bireyler olarak görmek yerine düşünceleri ve hayalleri olan bireyler olarak görmek gerekmektedir (Yavuz ve Mızrak, 2016: 180). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO) acil durumlarda eğitimin barışa katkı sağlayan, sosyal dayanışma ve direnci arttıran bir rolü olduğunu savunmaktadır. Bir çeşit psikososyal destek fonksiyonu üstlenen eğitim çocuğun ve ailesinin yaşadığı stresi azaltmada önemli bir işleve sahiptir. İçinde bulunulan olağandışı durumun oluşturduğu psikolojik travmayı azaltarak, normallik duygusunun kazanılması acil durumlarda eğitim kapsamındadır. Acil durumlarda eğitimde iyi eğitilmiş, tecrübeli, motivasyonu yüksek, verilen eğitimin içeriğini iyi bilen, eğitim ortamını öğrencilerin ihtiyaçları ile bütünleştiren öğretmenlerin varlığı önemlidir (Yavuz ve Mızrak, 2016: 181). Bu noktada acil durumlarda mülteci eğitimleri planlanırken Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK/United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR) ve diğer uluslararası kuruluşların geliştirmiş olduğu ölçütlerden yararlanılmaktadır. Mülteciler ve eğitim ile ilgili çalışmalar incelendiğinde “*çocukların eğitimi*” konusunun daha ağırlıklı olarak ele alındığı görülmektedir. Çocukların eğitim alma hakkı son derece önemlidir. Örneğin; mülteci kamplarında çok az kız çocuğu eğitimine devam edebilmektedir. Ciddi toplumsal cinsiyet eşitsizliği bulunmaktadır. Okulun uzaklığı, çocuk yaşta evlilik gibi nedenlerle kız çocuklar eğitimlerine devam edememektedir. Ancak, toplumsal yaşama uyum sağlayabilmeleri bakımından yetişkin eğitimlerinin de aynı hassasiyetle ele alınması gereklidir.

4. Türkiye’deki Mülteciler ve Eğitim

Türkiye’de 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile belirlenmiş olan Milli Eğitim Sistemi; “*Örgün Eğitim*” ve “*Yaygın Eğitim*” olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Örgün ve yaygın eğitim Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) yönetim ve denetiminde yürütülmektedir. Devlet, görev ve sorumluluk alanında yer alan eğitimin hem yönlendireni hem de denetleyeni konumundadır. Türkiye’de Anayasa ve yasalarda eğitim hakkını içeren maddelere Cumhuriyet öncesi dönemlerde de rastlamak mümkündür. 1876 Kanun-i Esasi’si bu konuda ilk yasal düzenlemeyi yapmıştır. 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları, öğretim ve eğitim hak ve özgürlüğü konusunda, insan haklarına ilişkin genel yaklaşımlarını içreklerine de yansıtılmışlardır. 1982 Anayasası’nda eğitim hakkı “*Sosyal ve Ekonomik Hak ve Özgürlükler*” başlıklı bölümde yer almaktadır (Ataman, 2008: 18).

Eğitim konusu insanların içinde yaşadıkları toplumun kurallarına uyum sağlamaları ve üretken bireyler olarak toplumda yer almaları bağlamında son derece önemli bir kavramdır. Bu çalışmada göçmenler/mülteciler/geçici koruma altında bulunanlar için uyum/entegrasyon çalışmalarının temel araçlarından biri olan eğitim “*Suriye Krizi Öncesinde*” ve “*Suriye Krizi Sonrasında*” Türkiye’de mülteciler için yapılan eğitim faaliyetleri ayırımında ele alınmaktadır.

4.1. Suriye Krizi Öncesinde Türkiye'de Mülteciler ve Eğitim

UNHCR tarafından yayınlanan verilere göre 2010 yılı sonu itibarıyla çoğunluğu Irak, İran, Afganistan ve Somali'den gelen 10.032'si mülteci ve 6.715'i de başvuru sonucunu bekleyen sığınmacı ve vatansızlar ile yerinden edilmiş kişiler de olmak üzere Türkiye'de toplam 18.088 kişi bulunmaktadır (UNHCR, 2011: 62).

Türkiye'de bulunan yabancıların eğitimi 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile diğer tüm çocuklarla birlikte eğitim hakkı bağlamında güvence altına alınmıştır. Ancak, göçmenlerin çocukları/mülteci/sığınmacı/vatansızlar/geçici koruma altında bulunanlar gibi farklı kategoriler uygulamada sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir. Uygulamada yaşanan zorlukların en aza indirilmesi için yayımlanan genelgeler ile düzenlemeler yapılmaktadır. 2010/48 sayılı "Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi" ile Türkiye'de bulunan yabancı uyrukluların eğitime erişim, kayıt-kabul vb. işlemlerinin yürütülmesi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır (<http://mevzuat.meb.gov.tr>).

4.2. Suriye Krizi Sonrasında Türkiye'de Mülteciler ve Eğitim

Günümüzde eğitim çağında milyonları bulan Suriyeli sayısı ve bu insanların belirsiz bir tarihe kadar ülkede kalacaklarının ortaya çıkması, okula giden koruma altındaki Suriyeli çocuk sayısındaki düşüklük gibi birçok durum üzerine MEB, çocukların eğitime kazandırılması ve okullaşma çalışmalarına başlamıştır.

AFAD tarafından GİGM verilerinden yararlanılarak hazırlanan ve yayımlanan 05.02.2018 tarihli verilere göre 3.485.644 Geçici Koruma Statüsü'ne tabi olan Suriyeli bulunmaktadır. 10 şehirde kurulan 21 Geçici Barınma Merkezinde (kamp) 235.006 kişi bulunmaktadır. Bu kişilerin 228.518'i Geçici Koruma Statüsü'ne tabi olan Suriyeli ve 6.488'i de Iraklıdır (http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713). Bu verilerden hareketle kamplarda barınma oranının %7'ler düzeyinde olduğu görülmektedir. Sığınmacıların nüfus artış hızı çok fazladır. Ayrıca "Türkiye Sağlık Hizmeti" verileri başlığı altında açıklanan doğum sayısı 276.158'dir. Bu sayı 10 ildeki 21 kampta yaşayan Suriyelilerin sayısından fazladır (<http://www.afad.gov.tr>).

Uluslararası hukukun bağlayıcılığı, Suriye'nin geleceğinin yeniden inşası, Suriyeli göçmenlerin toplumsal uyumu ve insani değerlerin korunması adına Türkiye, sınırları içerisinde bulunan mültecilere eğitim imkânı sunmak durumundadır. Bu doğrultuda önemli adımlar atan Türkiye 2013 tarihli "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" ile geçici korumadan faydalananların "ilköğretim ve ortaöğretim hizmetlerinden faydalanabileceğini" belirtmiştir. Bunu takip eden Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği'ne göre yönetmelik kapsamındaki yabancılara "eğitim hizmeti verilebilir" ve yabancılara yönelik eğitim faaliyetleri "geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında, Millî Eğitim Bakanlığının kontrolünde ve sorumluluğunda, Millî Eğitim Bakanlığının ilgili mevzuatı çerçevesinde yürütülür" düzenlemeleriyle Suriyeli mültecilerin eğitimini yasal bir

çerçeveye oturtmuştur. Bu bağlamda Suriyeli çocuklara kamp içi, kamp dışı, Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) ve devlet okullarında eğitim hizmeti verilmektedir (Çopur ve Demirel, 2017: 16).

2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği ile eğitim hizmetleri, uygulama ve müfredatta birliğin sağlanması amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) sorumluluğuna verilmiştir. Geçici Koruma Yönetmeliği 28. maddesi mültecilere yönelik eğitim hizmetlerini düzenlemektedir. Söz konusu düzenleme ile mültecilerin eğitiminin MEB kontrolü ve sorumluluğunda gerçekleştirileceği ifade edilmekte ve bu konuda bir genelge hazırlanmasını öngörmektedir. Bu kapsamda 2014/10 sayılı “*Millî Eğitim Bakanlığı Yabancılar Yönelik Eğitime ve Öğretme Hizmetleri Genelgesi*” yayımlanmıştır. Bu kapsamda Suriyeli çocuklar bakanlığa bağlı okullarda ve Suriyelilere yönelik olarak oluşturulmuş GEM’lerde eğitim alabilmektedir.

Eğitim her yaş grubu için önemli olmakla birlikte Türkiye’deki Suriyelilerin 1.102.408’i çocuk ve 5-18 yaş grubunda olduğundan eğitim konusunun ağırlıklı olarak “*çocuk eğitimi*” bağlamında ele alınması söz konusu olmaktadır. Suriyeli çocuk ve gençlerin kayıt dışı işlerde çalışma oranları eğitimin dışında kalmaları hâlinde daha yüksek olmaktadır. Suriyeli çocuk işçiliği tarım, ormancılık, hayvancılık, sanayi, madencilik, inşaat, imalat, atık, sokak satıcılığı ve taşıt onarımı gibi işkollarında yoğunlaşmaktadır (Akpınar, 2017: 22).

Tablo 1: Biyometrik Verileri Alınarak Kayıt Altına Alınan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımları

Yaş	Erkek	Kadın	Toplam
Toplam	1.835.298	1.564.897	3.400.195
0-4	262.095	244.306	506.401
5-9	239.351	224.846	464.197
10-14	181.814	165.823	347.637
15-18	160.319	130.252	290.571
19-24	295.459	213.698	509.157
25-29	185.347	138.332	323.679
30-34	151.075	115.341	266.416
35-39	105.394	85.585	190.979
40-54	174.180	162.710	336.890
55-69	64.313	64.563	129.416
70-84	14.094	16.555	30.649
85-90+	1.857	2.346	4.203

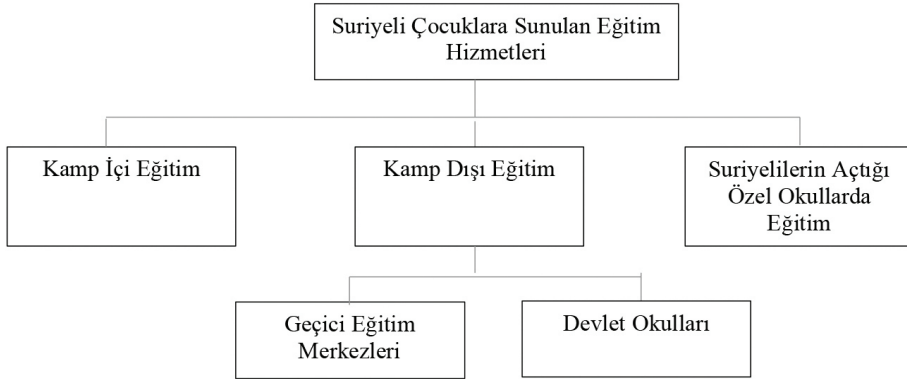
Kaynak: <http://www.goc.gov.tr>.

Kitlesel Göç ve Suriyelilerin Eğitimi

Bu veri, ülkelerinde eğitimlerini yarıda bırakarak gelen ve eğitimine devam etmesi gereken yüzbinlerce Suriyeli çocuğun olduğunu göstermektedir.

Çocuk haklarının uygulanmasını destekleme konusunda uzmanlaşmış olan Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund-UNICEF) dünyanın öncü çocuk savunucusudur. Çocukların refahını artırmak ve tüm kız ve erkek çocuklarına tam potansiyellerine ulaşma olanağını sunmak için çeşitli ortaklarla birlikte çalışan UNICEF, Suriyeli çocuk ve gençlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve kendi potansiyellerini en yüksek düzeye çıkaracak araçlarla donatılmaları için uzun dönemli yatırımlar yapılmasını savunmaktadır. "Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı" (3RP) çerçevesinde ele alınan "Kayıp Kuşak Olmasın" stratejisi doğrultusunda Suriyeli mülteci çocuklar ve güç durumdaki Türkiyeli çocukların eğitim ve çocuk korumaya erişimi, katılımı ve temel ihtiyaçlarının sağlanması çalışmalarını sürdürmektedir (<http://www.afad.gov.tr>; Emin, 2016: 9; UNICEF, 2017: 1).

Grafik 1: Türkiye'nin Suriyeli Çocuklara Sunduğu Eğitim Hizmetleri

Kaynak: Emin, 2016: 17.

Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin barınma merkezlerinde veya kamp dışında yaşamaları eğitim öğretim faaliyetlerini etkileyen önemli bir unsurdur. Barınma merkezlerine kayıt sisteminin sağlıklı bir biçimde yürütülmesi, eğitim çağındaki çocukların belirlenmesi ve bu çocuklara kolay ulaşılması yönünden kolaylık sağlamaktadır. Konu ile ilgili olarak yapılan alan araştırmalarında kamplarda farklı uygulamalar olduğu görülmektedir. Bazı kamplarda çocukların bir kısmı okula girmezken bazı kamplar çocuklara okula gitme zorunluluğu getirmiştir (Emin, 2016: 8; Ertaş ve Çiftçi-Kıraç, 2017: 100).

4.2.1. Geçici Barınma Merkezlerinde Kalanlara Sağlanan Eğitim Hizmetleri

Kamplarda yaşayan Suriyeliler başta gıda, sağlık ve eğitim olmak üzere yapılan tüm yardımlardan kamp dışında yaşayan mültecilere oranla daha çok yararlanabilmektedir. Örneğin, kamplarda yaşayan 6-11 yaş arası çocukların %83'ü eğitime devam edebilirken kamp dışında yaşayan aynı yaş grubundaki çocuklarda bu oran sadece % 14'tür. Kamplarda yaşayan mülteciler için 850 derslikli toplam 22 okul kurulmuştur. Bu okullarda yaklaşık 80 bin öğrenci okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitim görmektedir. Kamplardaki okullarda Türk ve Suriyeli olmak üzere 3 bine yakın öğretmen görev almaktadır. Okullarda fen bilimleri, sosyal bilimler, matematik, bilgisayar ve yabancı dil eğitimi verilmektedir (AFAD, 2014: 128).

Mülteci kamplarındaki eğitim Arapça olarak gerçekleştirilmektedir. 2012-2013 yılından itibaren Türkiye müfredatı revize edilerek Suriye müfredatı oluşturulmuştur. Suriye müfredatı oluşturulurken Suriye'de okutulan eğitim materyalleri içinden Baas Partisi ile Beşşar Esad ve Hafız Esad'a ait bilgiler ve fotoğraflar ayıklanmıştır. Ayrıca bazı coğrafi haritalar güncellenmiştir (Yavuz ve Mızrak, 2016: 189). Dünya genelinde mültecilere verilen eğitimin içeriğinin belirlenmesinde buldukları ülkenin siyasi karar vericileri büyük bir role sahiptir.

4.2.2. Geçici Barınma Merkezleri Dışında Kalanlara Sağlanan Eğitim Hizmetleri

Geçici barınma merkezleri (kamp) dışında yaşayan mülteci çocuklar ister kayıtlı isterse misafir öğrenci olsun, Türk okullarında Türk müfredatı ve Türkçe olarak eğitim almaktadırlar. Eğitimin Türkçe olması Suriyeli çocukların uyumunu kısa dönemde zorlu bir hâle getirmekle birlikte uzun vadede uyumu sağlayacak önemli bir unsurdur. Bu noktada mültecilerin durumları ile ilgili belirsizlik, kalış süreleri ile ilgili durumlar dil öğrenme konusunda zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Yapılan çalışmalarda Suriyelilerin 1-2 yıl içinde ülkelerine dönmeyi planladıkları ancak, bu durum gerçekleşmediğinde Türkçe öğrenmeyi ve Türkiye'de çalışmayı düşündükleri belirtilmektedir. Ebeveynlerin bu tutumu çocuklara da yansıdığından dil öğrenme konusunda bir belirsizlik ortaya çıkmaktadır.

Kamp dışında yaşayan çocukların yerel halkın çocuklarıyla birlikte okuması uyum için olumlu olabilecek bir durumdur ancak burada hem yerel hem de mülteci çocukların psikolojik desteğe ihtiyaç duyması söz konusu olabilmektedir. Uyum ve bütünleşme konusunda sadece çocuklar değil aileler de önemlidir. Yerel halk çocuklarının Suriyeli çocuklarla iletişim kurmasını, oynamasını ya da aynı sınıfta eğitim almasını istemeyebilmektedir. Oluşan baskı ortamı öğretmenlere de yansiyabilmektedir.

Mülteci çocuklarla yapılan alan araştırmalarının sonuçlarına göre mülteci çocukların uyumu ve okul ortamına daha kolay uyum sağlayabilmesi için; kendi dillerini konuşan öğretmenlere, kendi yaş gruplarından gelecek desteğe ve kendilerini güven içinde hissedecekleri ortamlara ihtiyaç duydukları ortaya konulmaktadır (Hek, 2015'ten aktaran Yavuz ve Mızrak, 2016: 191).

Şehirlerde yaşayan Suriyeli mültecilerin eğitimi için MEB'e bağlı okulların yanı sıra farklı kurum ve kuruluşlar tarafından oluşturulan alternatif eğitim merkezlerinde de eğitim verilmektedir. Yerel makamlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenen ve Suriyeli gönüllü öğretmenlerin görev aldığı ve Suriye müfredatının takip edildiği resmi olmayan GEM'ler oluşturulmuştur (Yavuz ve Mızrak, 2016: 191).

Bunların yanı sıra uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının katkılarıyla eğitim veren Suriye Özel Okulları da bulunmaktadır. Birçoğunda fiziki koşulları iyi olmayan bu özel okullar MEB denetimine tabi değildir. Fiziki koşulları iyi olan okullar ise ücretli olduklarından Suriyeli mültecilerin erişimi sınırlıdır. Kamplar dışında kalan Suriyeliler arasında okula devam oranı düşüktür. Suriye okullarının sayısı azdır, Türk okullarında da dil sorunları yaşanmaktadır.

4.2.2.1. Geçici Eğitim Merkezleri

Geçici Eğitim Merkezleri (GEM), okul çağındaki Suriyeli çocuklara ve gençlere yönelik oluşturulan hem kamplarda hem de kamp dışında faaliyet gösteren, uyarlanmış Arapça müfredatı ile eğitim veren merkezlerdir.

2014/21 sayılı “Yabancılara Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi” çerçevesinde kriz durumunda kitlesel akın ile gelen yabancıların eğitim-öğretim ihtiyaçlarına yönelik barınma merkezlerinde (kamp içi), ihtiyaç duyulması hâlinde barınma merkezleri dışında ilgili diğer paydaşlar ile işbirliği içinde, il/ilçe millî eğitim müdürlüklerine bağlı olarak faaliyet yürütmek üzere GEM oluşturulmasını valilik olurlarına bırakmaktadır (Özer; Komşuoğlu ve Ateşok, 2016: 92).

2014/21 sayılı genelge ile Suriyeli öğrencilerin kayıt altına alınması ve okullaşma çabalarının desteklenmesi için örgün eğitimde kullanılan “e-okul” benzeri online kayıt ve değerlendirme sistemi oluşturulmuştur. Öğrencilerin kayıt, başarı ve diğer tüm işlemlerinin merkezi olarak takip edilmesini sağlayan “Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi” (YÖBİS) şifreleri MEB'e bağlı okullara ve GEM'lere gönderilmiştir. 98 ile başlayan “şahıs numarası”, 99 ile başlayan “yabancı kimlik numarası” ile güncellenen ikamet izni olan Suriyelilerin kayıt işlemleri e-okul üzerinden yapılmıştır. Yabancı kimlik numarası veya yabancı tanıtma belgesine sahip olmayan, ülkedeki varlığı kayıt dışı olan Suriyeli çocuklar sisteme ancak misafir öğrenci olarak dâhil edilebilmektedir.

GEM'ler Suriye müfredatına bağlı kalarak Arapça eğitim veren ilköğretim ve ortaöğretimi kapsayan eğitim merkezleri olan GEM'lerdeki eğitimde uygulanan müfredat Suriye müfredatıdır. Suriye Geçiş Hükümeti Eğitim Bakanlığı tarafından okutulan ders kitaplarının içeriğinde yer alan bazı konu ve ifadelerin değiştirilmiş olduğu bu müfredata bağlı kalmaktadır. Kampların hepsinde Suriyeli çocukların eğitimlerine yönelik merkezler kurulmuştur. Ancak, kamp dışındaki GEM'ler her ilde bulunmamaktadır. Suriyeli nüfusun yoğun olarak bulunduğu 19 ilde GEM'ler açılmıştır. Bu merkezlerde gönüllü olarak görev yapan Suriyeli öğretmenler ile birlikte, okul öncesinden lise son sınıfa kadar eğitim yapılmaktadır. Suriyeli gönüllü öğretmenlerin seçiminde ise MEB, Türkiye Diyanet

Vakfı (TDV) ile işbirliği yapmaktadır. Öncelikle il müftülüklerine başvuru yapan gönüllü öğretmenler, daha sonra MEB ve TDV il müftülüklerince oluşturulan komisyonlar tarafından seçilmektedir. Ayrıca TDV'den alınan verilere göre, TDV gönüllü öğretmenlerin seçiminin yanı sıra 13.987 öğrencinin kırtasiye desteği ve 457 öğretmen, 18 Suriyeli müdür, 37 hizmetli ve 15 güvenlik personelinin de aylık teşvik ücretleri ödenmektedir (Emin, 2016: 17).

GEM'lerde 2016-2017 eğitim ve öğretim yılı itibarıyla 15 saat zorunlu Türkçe eğitimi verilmektedir. GEM'lerde kayıtlar MEB Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi (YÖBİS) tarafından tutulmaktadır.

GEM'lerde verilen eğitimin amacı, öğrencilerin ülkelerine dönmeleri hâlinde ya da MEB'e bağlı eğitim kurumlarına geçiş yapmaları durumunda sene kayıplarının olmaması ve uygulama birliği sağlanmasıdır. Kayıt kabul işlemleri sırasında "yabancı tanıtma belgesi" verilmiş olması şartı aranmaktadır (Özer; Komşuoğlu ve Ateşok, 2016: 92).

4.2.2.2. Devlet Okulları

MEB'in 2014/21 sayılı Genelgesi'ne göre, Suriyeli çocukların kendilerine verilen yabancı tanıtma belgesi ile herhangi bir devlet okuluna kayıt yaptırması mümkün olmaktadır. Devlet okullarında okumak isteyen Suriyeli öğrenciler, Türkiye'deki çocuklara sunulan her türlü eğitim hizmetinden faydalanabilmekte ve Türkiyeli akranları ile birlikte eğitim alabilmektedirler. Bu sistem kapsamında MEB'e bağlı özel ve resmî okullarda ana sınıfından 12. sınıfa kadar yabancı kimlik numarası edinmiş ve e-okul otomasyon sistemine kayıt yaptırmış olan 55.360 Suriyeli, 11.515 Iraklı çocuk eğitim almıştır. 2017 yılında bu sayı 66.875'e ulaşmıştır. Devlet okullarındaki bu öğrenci artışı, 2014/21 sayılı Genelge'nin etkisini de ortaya koymaktadır. Ancak, uygulamada devlet okullarına gidebilecek durumda olan Suriyeli çocukların Arapça Suriye müfredatı olduğu için GEM'leri tercih ettiği görülmektedir (Emin, 2016: 19).

4.2.2.3. Suriyelilerin Açtığı Özel Okullarda Eğitim

Suriyeliler Türkiye'de devlet tarafından kendilerine tahsis edilen veya kendi imkânlarıyla buldukları eğitim öğretim binalarında Suriye müfredatına göre eğitim verme imkânına da sahiptirler. Suriyelilerin açmış olduğu bu özel okullar sayıca azdır ve eğitim maliyetleri de yüksek gelir grubunda bulunan Suriyelilerin karşılayabileceği düzeydedir. Ancak sosyo-ekonomik durumu zayıf olan Suriyelilerin sayıca çok olması nedeniyle bu okullara ilgi düşük kalmaktadır (Emin, 2016: 20).

4.2.2.4. Yükseköğrenim Aşamasında Eğitim

Suriyeli sığınmacıların yükseköğrenimleri, tartışma yaratan bir alandır. Türkiye'deki yükseköğrenime geçiş sınavının öğrenciler ve aileler için zorluklar yaşanan bir süreç olması nedeniyle Suriyeli sığınmacıların yükseköğrenime erişimlerinin görece kolay olması tepkilere yol açmaktadır. Ancak, Suriyeli öğrenciler, diğer yabancı uyruklu öğrenciler gibi "Türkiye Bursları", Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı veya yatay geçiş şartlarını sağlamadan üniversiteye girememektedirler.

21 Eylül 2013 tarih ve 28772 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “Yükseköğretim Kurumlarında Ön Lisans ve Lisans Düzeyindeki Programlar Arasında Geçiş, Çift Ana Dal, Yan Dal ile Kurumlar Arası Kredi Transferi Yapılması Esaslarına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” uyarınca 2013-2014 eğitim öğretim döneminden önce Suriye ve Mısır’da ön lisans, lisans ve lisansüstü (Tıpta Uzmanlık ve Dış Hekimliğinde Uzmanlık programları hariç) düzeyde eğitime başlayan Türk vatandaşı, bu ülkelerin vatandaşı ile bu ülkelerdeki yabancı uyruklu öğrencilerin yatay geçiş yapabilmeleri ve özel öğrenci olarak kabul edilmeleri ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır (<http://www.yok.gov.tr>).

4.2.2.5. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim kapsamında sivil toplum kuruluşları tarafından örgün eğitime destek olmanın yanı sıra, Suriyeli öğrenci, öğretmen ve velilere yönelik kültür sanat faaliyetleri, meslek edindirme kursları, sosyal uyum eğitimleri, seminerler, konferanslar gibi çeşitli eğitim faaliyetleri de düzenlenmektedir. Bunun yanı sıra, Suriyeliler için bazı Türkçe kaynak kitapların Arapçaya tercüme edilmesi, Arapça ve Kürtçe radyo ve gazete yayın organlarının sağlanması gibi çalışmaların olduğu da görülmektedir. Ayrıca savaş nedeniyle yetim kalmış, yakınıni kaybetmiş, travma geçirmiş çocuklara yönelik psikolojik destek, sağlık hizmeti, ayni ve nakdi yardımların yanı sıra değerler eğitimi, aile danışmanlığı, ebeveynler için seminerler gibi pek çok faaliyet yürütülmektedir (Emin, 2016: 20).

Suriyeli çocukların akademik eğitimlerinin yanında yetişkinler için birtakım meslek edindirme, yabancı dil, dikiş nakış, güzel sanatlar gibi kurslarla birlikte Kur’an-ı Kerim ve hafızlık eğitimi gibi yaygın eğitim kursları da açılmaktadır (AFAD, 2014: 65).

Suriyeli çocukların eğitimlerine ilişkin kamp dışında ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği hâlinde hem örgün eğitim hem de yaygın eğitime yönelik çeşitli projeler yürütülmektedir. Örneğin, Diyanet Vakfı Kadın Aile ve Gençlik Merkezi (KAGEM) bir proje başlatmıştır. Proje ile Suriyeli kız çocuklarının kesintiye uğrayan eğitimlerine yaygın eğitim ile destek verilmesi öngörülmüştür. Proje kapsamında başarılı olan öğrencilere MEB’in örgün eğitim kurumlarına geçiş imkânı sağlanacaktır. Ayrıca TDV tarafından camilerde Kur’an kurslarında isteyen Suriyelilere yaygın din eğitimi de verilmektedir (Emin, 2016: 20). Suriyelilere yönelik olarak “hızlandırılmış yaygın eğitim” hem ev sahibi ülke hem de bağışçılar tarafından desteklenmektedir. Suriyeliler Halk Eğitim Merkezleri tarafından sunulan dil kursları ile beceri, hobi ve mesleki kurslara ücretsiz olarak katılabilmektedir. Bu çalışmaların yanı sıra Türkçe öğrenmek isteyen Suriyeliler için kamplarda da Türkçe kursları düzenlenmektedir. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından organize edilen Türkçe kurslarında atanamayan Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkçe öğretmenleri görev almakta, kurslara Türkçe öğrenmek isteyen ve kamplarda yaşayan lise mezunu Suriyeli öğrenciler kabul edilmektedir.

AFAD’ın 2014 tarihli “Suriye’den Türkiye’ye Nüfus Hareketleri Kardeş Topraklarındaki Misafirlilik” raporu verilerine göre çeşitli eğitim kurslarına katılan Suriyeli kadın ve erkek sığınmacılara bakıldığında en çok kayıt olunan kursun “Kur’an-ı Kerim” kursu olduğu görülmektedir. Erkek misafirlerin yaklaşık %40’ı ve kadın misafirlerin yaklaşık %27’si bir

“Kuran-ı Kerim” kursuna katılmıştır. “Türkçe Okuma-Yazma Eğitimi” kursu ikinci sırada yer almaktadır. Geçici koruma kapsamındaki erkek ve kadınlardan her birinin yaklaşık %27’si “Türkçe Okuma-Yazma Eğitimi” kursuna katılmıştır. Ayrıca erkek sığınmacıların %9’u ve kadın sığınmacıların %18’i biçki dikiş nakış ile ilgili kurslara katılmıştır (AFAD, 2014: 128).

Suriyelilerin karşılaştığı ilk sorun dil sorunudur. Suriyelilerin sığındığı ülkelerden Ürdün, Lübnan, Irak ve Mısır’da ana dil Arapça iken Türkiye’de Türkçe konuşulmaktadır. Bu durumda dil eğitimi mülteciler için yiyecek-içecek ve kalacak yer kadar önemli bir sorun hâline gelmektedir. Bireyin bulunduğu toplumda kendisini ifade etmesinin, diğer bireyler ile iletişim ve etkileşim kurmasının temel aracının dil olduğu düşünüldüğünde; dil farklılığının hem sığınmacılar hem de ülke vatandaşları açısından birçok sorunu da beraberinde getirdiği görülmektedir (Mercan-Uzun ve Bütün, 2016: 75). Dil bilmeme nedeniyle öğretmenler de çocuklarla iletişime geçememekte, çocuklar akranlarıyla sınırlı iletişim kurabilmekte, sınıfta yalnız kalmakta, yaşadıkları sorunları öğretmenlerine aktarma imkânı bulamadıkları için karşılaştıkları sorunlarla tek başına mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Çocukların aileleri de okula çağrıldığında gitmemekte ve gitse bile dil sorunu nedeniyle dertlerini anlatamamakta ya da anlatılanları anlayamamaktadırlar.

Devletin yanı sıra sivil toplum kuruluşları da; özellikle kamp dışındaki Suriyeli çocukların eğitime erişimlerinin sağlanması için politika ve programlar geliştirmekte, Suriyeli öğrenciler ve aileleri için rehberlik ve danışma hizmetleri yürütmektedir. Ayrıca toplumda farkındalık eğitimlerinin verilmesi, burs imkânlarının geliştirilmesi, bilimsel araştırmaların artırılması ve teşvik edilmesi gibi alanlarda da çalışmalar yürütmektedirler (Büyükkiz ve Çangal, 2016: 1414; Özer; Komşuoğlu ve Ateşok, 2016: 96).

Türkiye’de herkesin eğitim hakkının Anayasa ile teminat altına alınmış olması durumunun bir uzantısı olarak mülteciler için de eğitim imkânları sunulmaktadır. Ayrıca Türkiye sınırının dışında ama sıfır noktasında, tampon bölgede kurulmuş olan kamplarda ve sınıra yakın köylerde yaşayanlara Türkiye’nin acil yardım yükümlülüğü bulunmamakla birlikte bu kişilerin de ihtiyaçları ağırlıklı olarak Türkiye tarafından karşılanmaktadır. Ancak, eğitimin finansmanı konusunda gerek kaynak bulunması gerek öncelikle hangi eğitim kademesinin destekleneceği konusunda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır.

Türkiye eğitim harcamalarına GSYH’den ayrılan paylar bakımından OECD ülkeleri arasında alt sıralarda yer almaktadır⁸. Hâlihazırda eğitim, eğitim-istihdam ilişkileri eğitimde fırsat eşitliği, bilgi toplumu gereklerine uygun eğitim gibi alanlarda ciddi yapısal sorunlar söz konusudur. 2011 yılında insani gerekçelerle “Suriyeli misafirlere” açılan kapılar gelenlerin misafirlik süresinin uzaması ile “insani yaklaşımların” yerini “kalkınmacı yaklaşımlara” bırakmaya başlamasına neden olmuştur. Bettz ve Kainz, 2007 çalışmasından Korkmaz (2018: 97)’nin aktardığı gibi kalkınmacı yaklaşımlarda gelen göçmen/sığınmacı/mülteci/geçici koruma altındaki kişilerin geldikleri ülkede üretime katılmalarının sağlanmasını temel alan yaklaşımlardır. Ancak Suriyelilerin Türkiye’de emek piyasalarına

8 Veriler için Ek Tablo 3’ü inceleyebilirsiniz.

katılımı konusu da içinde ciddi sorunlar barındıran bir alandır. Suriyelilerin emek piyasalarına katılma yoluyla ekonomi açısından olumlu etkileri olduğunu savunan görüşler olduğu gibi işsizlik, kayıt dışı istihdam ve çocuk işçiliği artışı, ücret düzeylerinde azalma gibi etkilerle olumsuz etkileri olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır (Canbey Özgüler, 2018: 151-170).

5. Sonuç

Türkiye’de yaşanan gelişmeler dünyada yaşanan gelişmelerden farklı ve bağımsız değildir. Uluslararası ekonomik sistemde oluşan yeni yapının etkileri hissedilmekte, küreselleşme diğer tüm alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da çağın gereklerine uygun düzenlemeler yapılmasını gerektirmektedir. Kitlesel göçler ve eğitim konusu küreselleşme süreci, ekonomik bakımdan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arası sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkilerden ayrı düşünülemez. Hem bireysel hem de toplumsal anlamda fayda ve maliyetler içeren eğitim konusunda kitlesel göçler ile ortaya çıkan yapı maliyet kısmında artışa yol açmıştır.

Eğitimin finansmanı gündeme geldiğinde önceliğin ilköğretime mi, orta öğretime mi, yükseköğretime mi tanınması gerektiğine ilişkin tartışmalar bugün de sürmektedir. Geçici koruma altında bulunan Suriyeliler bakımında da öncelikli olarak hangi eğitim kademelerinde hangi nüfus gruplarına verilecek eğitimin destekleneceğine karar verilerek bu duruma uygun düzenlemeler yapılmalıdır.

Eğitim toplumsal hareketliliğin önemli bir aracıdır. Aynı zamanda coğrafi hareketlilik için bir göç nedeni olabileceği gibi göç sonucunda uyum ve yeni toplumsallaşma sürecinde bir düzenlenmesi gereken bir alan olarak da ele alınmaktadır.

Eğitime erişim ve katılım sorunu, öğretmen sorunu, koordinasyon eksikliği, fiziksel altyapı, müfredat ve öğretim materyalleri sorunları mültecilerin karşılaştıkları sorunlar arasındadır. Bu sorunların sonucu olarak eğitimlerine devam edemeyen çocukların çalışması ya da çalışmak zorunda oldukları için eğitimlerine devam edememelerinden kaynaklanan çocuk işçiliği sorunu da bulunmaktadır. Yaşanan sorunların çözülebilmesi öncelikle Suriyelilere ilişkin sayısal ve demografik verilerin sağlıklı bir biçimde kayıt altına alınabilmesine bağlıdır.

Türkiye’nin gelecekteki huzuru, refahı ve kalkınması için Suriyelilerin ve özellikle çocukların eğitim alması, bu konuda zor olmakla birlikte mutlaka doğru ve etkili politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- AFAD (2009). 5902 sayılı *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun*. Kabul Tarihi: 29.05.2009, Yayımlandığı RG. 17.06.2009, Sayı 27261.
- AFAD (2014). *Suriye'den Türkiye'ye Nüfus Hareketleri Kardeş Topraklarındaki Misafirlik*. 07.05.2017 tarihinde https://www.afad.gov.tr/upload/Node/17932/xfiles/webformatisuriyedenturkiyeyenufushareketleri_1_.pdf adresinden erişildi.
- Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 3 (3), 22-29.
- Akyüz, E. (2001). *Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı*. 04.01.2016 tarihinde https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/akyuz.htm adresinden erişildi.
- Ataman, H. (2008). *Eğitim Hakkı ve İnsan Hakları Eğitimi, İnsan Hakları Gündemi Derneği*. 12.12.2017 tarihinde <http://www.rightsagenda.org> adresinden erişildi.
- Büyükkiz, K. K. ve Çangal, Ö. (2016). Suriyeli Misafir Öğrencilere Türkçe Öğretimi Projesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5 (3), 1414-1430.
- Canbey Özgüler, V., Erdoğan, M. ve Demirkaya, S. (2018). Göç Kavramına İlişkin Temel Bilgiler. V. Canbey Özgüler (Ed.), *Göç ve Göçmen Sorunları* içinde (ss. 3-22). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Canbey Özgüler, V. ve Demirkaya, S. (2018). Göç ve Eğitim. V. Canbey Özgüler (Ed.), *Göç ve Göçmen Sorunları* içinde (ss. 90-123). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Canbey Özgüler, V. (2018). Göçmenler ve Emek Piyasaları. V. Canbey Özgüler (Ed.), *Göç ve Göçmen Sorunları* içinde (ss. 151-170). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Çallı, Y. (2009). *Türk Anayasa hukukunda eğitim hakkı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çopur, A.ve Demirel, M. (2017). Suriyeli Mültecilerin Yükseköğrenim Sorunu: Göç Süreci ve Sonrası. Ö. Demirel ve S. Dinçer (Ed.), *Eğitim Bilimlerinde Yenilikler ve Nitelik Arayışı* içinde (ss. 13-27). Ankara: Pegem Akademi. 06.03.2017 tarihinde <http://www.pegemindeks.net/> adresinden erişildi.
- Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi Temel Eğitim Politikaları, *SETA Analiz, Sayı 153*. 06.03.2017 tarihinde http://file.setav.org/Files/.../20160309195808_turkiyedeki-suriyeli-cocuklarin-egitimi-pdf adresinden erişildi.

Kitlesel Göç ve Suriyelilerin Eğitimi

- Ergül, E. (2012). Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri. *Türk İdare Dergisi*, (475), 213-228.
- Ertaş, H. ve Çiftçi Kırac, F. (2017). Türkiye’de Suriyeli Göçmenlere Yönelik Yapılan Eğitim Çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 13, 99-110.
- Gökbayrak, Ş. (2008). Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63 (3), 65-82.
- GRID (2016). Internal Displacement is a Growing Global Crisis, Internal Displaced Monitoring Center (IDMC). *Norwegian Refugee Council*. 04.10.2017 tarihinde <http://www.internal-displacement.org/assets/library/Media/201507-globalEstimates-2015/20150713-global-estimates-2015-en-v1.pdf> adresinden erişildi.
- Göç Terimleri Sözlüğü. (2009). B. Çiçekli, (Ed.), Uluslararası Göç Örgütü Yayınları. 25.10.2017 tarihinde http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf adresinden erişildi.
- Işığışık, Ö. (2002). Türkiye’de Yaşanan Son Ekonomik Krizlerin Sosyo-Ekonomik Sonuçları: Kriz İşsizliği ve Beyin Göçü. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 4 (2). 26.04.2018 tarihinde <http://www.isguc.org> adresinden erişildi.
- Kaplan, R. (2015). Birleşmiş Milletler Belgelerinde Eğitim Hakkı, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi TAAD*, 6 (20), 329-372.
- Kaya, M. (2003). Beyin Göçü/Erozyonu. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 5 (2). 26.04.2018 tarihinde <http://www.isguc.org> adresinden erişildi.
- Korkmaz, E. E. (2018). Türkiye’de Tekstil Sanayisinin Sosyal Taraflarının Mülteci İstihdamına Bakışı. *Çalışma ve Toplum 2018/1* (56), 93-119.
- Millî Eğitim İstatistikleri. (2016/’17). Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. 18.11.2017 tarihinde http://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=270 adresinden erişildi.
- Özer, Y. Y., Komşuoğlu, A. ve Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *ASOS Journal Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (37), 76-110.
- Sayın, H. C., Çabuk, S. N. , Canbey Özgüler, V. vd. (2018). Göçmenler İçin Barınma, İstihdam ve Mekânsal Çözümleri Kapsayan Bir Yerleşim Modeli Önerisi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 65, 351-368. 06.04.2018 tarihinde https://www.jasstudies.com/Makaleler/1268678145_25-Dr.%20Ogr.%20U.%20Halil%20Cem%20Say%c4%b1n.pdf adresinden erişildi.
- Tanilli, S. (1996). *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?* (8. bs.). İstanbul: Cem Yayınevi.

- Tansel, A. ve Güngör, N. D. (1997). The Educational Attainment of Turkey's Labor Force: A Comparison Across Provinces and Over Time. *METU Studies in Development/ODTÜ Gelişme Dergisi*, 24 (4), 531-547.
- Tansel, A. ve Güngör, N. D. (2004). Türkiye'den Yurtdışına Beyin Göçü: Ampirik Bir Uygulama. *ERC Working Paper in Economic 04/02*. 26.04.2018 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Nil_Gungor/publication/5173566_Turkiye'den_Yurt_Disina_Beyin_Gocu_Ampirik_Bir_Uygulama/links/0a85e53a990c4c44e8000000.pdf adresinden erişildi.
- Tarhan, N. (2017). *Uluslararası Göç ve Çocuklar* (ss.7-8), A. Süleymanov, P. Sönmez, F. Demirbaş Ünver, S. Mete Akbaba (Ed.). UK: Transnational Press London.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tunç, A. Ş. (2018). Afete Dönüşen Kitlesele Göçler. V. Canbey Özgüler (Ed.), *Göç ve Göçmen Sorunları* içinde (ss. 65-81). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- UNICEF. (2017). Türkiye'de "Kayıp Bir Kuşak" Oluşmasını Önlemek. *UNICEF For Every Child*, 1-5. 04.11.2017 tarihinde <http://nolostgeneration.org> adresinden erişildi.
- UNHCR. (2011). *UNHCR Statistical Yearbook 2010, 10th edition*. 03.09.2016 tarihinde <http://www.unhcr.org/statistics/country/4ef9cc9c9/unhcr-statistical-yearbook-2010-10th-edition.html> adresinden erişildi.
- Mercan Uzun, E. ve Bütün, E. (2016). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), 72-83.
- Yavuz, Ö. ve Mızrak, S. (2016). Acil Durumlarda Okul Çağındaki Çocukların Eğitimi, Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği. *Göç Dergisi*, 3 (2), 175-199.

İnternet Kaynakları

- <https://bursa.afad.gov.tr/tr/10266/Afet-ve-Acil-Durum-Nedir>, (07.08.2017).
- <http://hdr.undp.org/en/data#>, (08.02.2018).
- <https://www.afad.gov.tr>, (02.10.2017).
- <http://www.icisleriafad.gov.tr/dogal-afet-nedir-ve-afetlerin-zellikleri>, (22.11.2017).
- <http://www.yok.gov.tr> (30.09.2017).

Ek Tablo 1. Birleşmiş Milletler Tarafından Kabul Edilen ve Eğitim Hakkına İlişkin Düzenlemeler İçeren İnsan Hakları Belgeleri ve Bu Belgelerde Eğitim Hakkına İlişkin Doğrudan Düzenlemeler İçeren Maddeler

1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (madde 26)
2. Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme (madde 1-5)
3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (madde 13 ve 14)
4. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (madde 18/4)
5. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (madde 23,28 ve 29)
6. Din ve İnanca Dayanan Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri (madde 5)
7. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine İlişkin Beyanname (madde 3/1 ve 8)
8. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme (madde 5/1-e ve 7)
9. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Beyanname (madde 9)
10. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (madde 10)
11. Çocuk Hakları Bildirisi (madde 7)
12. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (madde 4 ve 22)
13. Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (madde 4 ve 22)
14. Ülke İçinde Zorunlu Göç Ettirme Konusunda Yol Gösterici İlkeler (madde 23)
15. Yaşadıkları Ülkenin Vatandaşı Olmayan Bireylerin İnsan haklarına Dair Bildiri (madde 8)
16. Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunması Uluslararası Sözleşmesi (madde12/4, 30,43 ve 45)
17. Engelli Bireylerin Hakları Bildirisi (madde 6)
18. Engelli Bireyler İçin Fırsat Eşitliğinin Sağlanmasına İlişkin Standart Kurallar (madde 6)
19. Yaşlı Kişiler İçin İlkeler (madde 4 ve 16)
20. Mahpusların İslahı İçin Asgari Standart Kurallar (madde 28/2, 66/1, 71/5, 75/2 ve 77)
21. Ulusal veya Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıklara Mensup Olan Kişilerin Haklarına Dair Bildiri (madde 4)
22. Yerli Halkların Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Bildirisi (madde 14, 15, 17, 21).

Kaynak: Kaplan, 2015: 332-333; Canbey Özgüler - Erdoğan, M. ve Demirkaya, 2018: 3-22.

Ek Tablo 2: Göçmen ve Göçmen Benzeri Kavramlar

Kavram	Açıklama
Yabancı	<p>Yabancı kavramı, yalnızca yabancı devlet vatandaşı olanları kapsayan dar bir kavramı ifade etmemekte; yabancı devlet vatandaşı olanları, hiçbir devlet vatandaşlığına sahip olamayan vatansızları, göçmenleri/ muhacirleri, mültecileri ve sığınmacıları, NATO mensuplarını, uluslararası kuruluşlarda çalışanları ve diplomatik temsilciliklerde olduğu gibi özel statüdeki yabancıları kapsamaktadır. En kısa ve yalın tanımıyla yabancı bulunduğu ülkenin vatandaşı olmayan kişidir ve bu genellemeye göre de bir ülkenin vatandaşı olmayan herkes bu ülkeye göre yabancı olarak ifade edilmektedir.</p>
Göçmen	<p>Sözlük anlamı itibarıyla; siyasi, dini, iktisadi ve özel nedenlerden dolayı başka bir ülkede sürekli olarak yerleşmek amacıyla gelen ve bu nedenle bulunduğu yerden/ülkeden ayrılan kişiler göçmen olarak tanımlanmaktadır.</p> <p>Ekonomik, dini, siyasi vb. nedenlere bağlı olarak bulunduğu ülkeyi terk ederek yerleşmek amacıyla başka bir ülkeye giden kişiler göçmen olarak ifade edilmektedir. Göçmen tanımlamasında genel olarak ekonomik durumunu düzeltmek için, nispeten gönüllü olarak yer değiştirme durumu söz konusudur.</p>
Mülteci	<p>Vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devleti ekonomik, siyasi ya da sosyal nedenlerle zorla veya kendi isteği ile terk eden ve başka bir ülkeye geçici olarak sığınan kişi mülteci olarak ifade edilmektedir. Ayrıca mülteci, yeni bir ülkenin vatandaşlığına geçmemiş ve herhangi bir devletin diplomatik koruması altında bulunmayan kişidir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde yapılan tanıma göre; “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ettiği ülke dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs.” mülteci olarak kabul edilmiştir (m.2/1).</p>

Kitlesel Göç ve Suriyelilerin Eğitimi

Sığınmacı	Sığınmacı uluslararası hukuk anlamında mülteci başvurusunu yapmış, ancak henüz işlemleri tamamlanmamış olan yabancıyı ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında sığınmacı, mülteci statüsünü henüz kazanamamış olan kişidir. Bu durumda mültecilik hukuki bir statü olarak kabul edilirken, sığınmacı olma durumu kişinin kendi iradesine dayanan fiili bir durumdur. Aynı zamanda kişi mülteci statüsünü elde etme sürecinde de korumadan yararlanmaktadır. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde de sığınmacı tanımına yer verilmemiş ve sığınmacılık kavramından da bahsedilmemiştir. Birleşmiş Milletler bünyesinde 1959 yılında başlayan sığınma hakkına ilişkin çalışmalar sonucunda 1967 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi kabul edilmiştir. Bildiride 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde ve 1967 tarihli Protokolde değinilmemiş olan sığınma ve sığınmacı kavramları ele alınmış ve taraf devletler açısından birtakım ilkeler ortaya konulmuştur. Bildiride sığınmacı tanımı yapılmamış ancak sığınma hakkı detaylı bir şekilde düzenlenmiştir
Vatansız	Hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan kişiler vatansız olarak kabul edilmektedirler. Diplomatik korumanın vatandaşlığa bağlı olması sebebiyle vatansızlar korumadan mahrum bırakılmışlardır. Vatansızlık; hukuki vatansızlık veya fiili vatansızlık şeklinde olabilmektedir
Yerinden Edilmiş Kişiler	Bu kişiler buldukları ülke sınırları içinde çeşitli ekonomik, sosyal ve çevresel nedenlerle yer değiştirmek zorunda kalmış, yerinden edilmiş kişilerdir. Son yıllarda ortaya çıkmış bir kavram olan yerinden edilme, özellikle soğuk savaş döneminden sonra gündeme gelmiştir. İnsanların yaşadıkları yerden kendi hükümetleri veya vatandaşları tarafından zorla ve planlı bir şekilde koparılıp göçe zorlanmaları halidir. Kendi topraklarını iradeleri dışında terk etmeye zorlanan ve komşu devlet ülkelerine göç edemeyen bu kişiler, ülkeleri içindeki farklı bölgelere göç etmektedir ve böylece zorunlu bir iç göç yaşamaktadır.
Uluslararası Koruma	Uluslararası koruma; 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Protokolleri, Uluslararası Kızıl Haç Komitesinin (ICRC) inisiyatif hakkı, Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri (ILO) ve insan hakları belgeleri gibi hukuki belgelerde öngörülen haklara devletlerin saygı göstermesini sağlamak için antlaşma yoluyla görevlendirilen bir örgütün sağladığı hukuki korumayı ifade etmektedir Türk hukuku açısından da uluslararası koruma mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsünü ifade etmektedir (YUKK m. 3/1-r). Geçici koruma kapsamı dışında kalan ve yaşadıkları ülkeyi zorla terk etmek durumunda kalan kişilere sağlanacak olan uluslararası koruma olarak kabul edilmektedir. Uluslararası koruma Kanun maddesinden de anlaşılacağı üzere münferit koruma halleri üzerine sağlanmaktadır

İkincil Koruma

Uluslararası toplum, sığınma hareketlerini uluslararası hukuk alanında düzenlemeye başladığından bu yana, koruma arayanların, tek bir hukuki tanımlama kapsamına dâhil edilemediği gözlenmiştir. Avrupa devletleri uygulamada, mülteci tanımlamasına uyamayan, fakat uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin de Facto (fiili) mülteci, savaş mülteci, insani sığınmacı gibi statüler altında ülkelerinde kalmalarına izin vermektedirler. Bu kişilere bazı devletler sadece geri göndermeme ilkesinin gereği olarak barınmaya izin vermekte, bazıları ise barınma ile birlikte birtakım temel hakları da yasal olarak tanımaktadır

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde yer alan mülteci tanımına girmediği için mülteci olarak nitelendirilmemekle birlikte, hayatı ve özgürlüğü tehdit altında olduğu için ya da başka nedenlerle kaçtıkları ülkeye dönme konusunda haklı korkuları olan ve kendilerine uluslararası koruma sağlanan kişiler bulunabilmektedir

Ek Tablo 3. Seçilmiş Bazı Ülkelerde GSYH'den Kamunun Eğitime Ayırdığı Paylar (%)

HDI Sıralaması (2015)	Ülke	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
169	Afganistan					4.5	4.1	3.1	4.5	4.8
2	Avustralya	4.7	5.1	4.9	4.9	5.6	5.1	4.9	5.3	
24	Avusturya	5.0	5.4	5.6	5.3	5.7	5.6	5.5	5.6	
22	Belçika		3.0		5.8	6.4	6.4			
79	Brezilya		4.5	3.9	4.5	5.6	5.7	5.9		
10	Kanada	6.0	6.3	5.5	4.8	5.4	5.3			
90	Çin		1.8							
68	Küba			7.7	10.6	12.8				
5	Danimarka		7.5	8.1	8.1	8.6	8.5			
23	Finlandiya	5.3	6.8	5.7	6.0	6.5	6.5	7.2	7.2	
21	Fransa	4.5	5.8	5.5	5.5	5.7	5.5	5.5		
4	Almanya		4.4			4.9	4.8	4.9		
131	Hindistan			4.3	3.1	3.3	3.7	3.8		
19	İsrail	6.1		6.1	5.7	5.5	5.6		5.9	
26	İtalya		4.3	4.3	4.2	4.3	4.1			
17	Japonya		3.5	3.6	3.5	3.8	3.8	3.9	3.8	3.8
1	Norveç	6.3	7.7	6.5	6.9	6.8	6.5	7.4		
36	Polonya		4.4	5.0	5.5	5.1	4.8	4.8		
165	Sudan			1.0	1.6					
14	İsveç	5.3	6.2	6.8	6.6	6.6	6.5	7.7	7.7	
87	Tayland		3.2	5.3	3.9	3.5	4.8	4.5	4.1	
97	Tunus	5.8	6.4	6.2	6.5	6.3		6.2		
71	Türkiye		2.3	2.6						
16	Birleşik Krallık	4.1	4.8	4.3	5.2	5.9	5.8		5.7	
10	ABD	4.8	4.9		5.1	5.4	5.2			

Kaynak: Canbey Özgüler; Erdoğan ve Demirkaya 2018: 13-22